

Коммуникатив Система Ва Коммуникатив Ёндош Система

Маишураҳон Муҳаммад қизи Бурханова

ФарДУ ўзбек тили ва адабиёти кафедраси ўқитувчиси

-----***-----

Аннотация: Ушбу мақолада паралингвистика, паралингвистик бирликлар таснифи ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: паралингвистика, кинесика, жестикуляция, коммуникация, новербал воситалар.

Дунё тилшунослигида бўлгани каби ўзбек тилшунослигида ҳам антропоцентрик назарияга асосланган изланишлар кундан-кунга долзарблик касб этмоқда. Нутқий мулоқот жараёнида сўзлашувчилар шахси билан алоқадор масалалар нафақат актуаллашмоқда, балки лингвистик тадқиқотларнинг устувор йўналишларидан бири бўлиб қолмоқда. Айниқса, антропоцентрик парадигмага асосланган фан йўналишларининг такомиллашуви шу соҳага оид тадқиқотлар ривожига хизмат қилмоқда.

Кейинги вақтларда коммуникациянинг новербал воситаларига турли соҳа билимлари нуқтаи назаридан катта эътибор қаратилмоқда. НOVERбал ёки паралингвистик воситалар алоқа-аралашувнинг нолисоний воситаларидир. Шунинг учун ҳам улар турли хил соҳаларнинг тадқиқот объекти сифатида қаралмоқда. Паралингвистика тушунчасининг ўзи америкалик тилшунос А.Хилл томонидан XX асрнинг 40-йилларида илмий ҳаётга олиб кирилган. Ҳозирги замон тилшунослигида новербал воситалар инсон эмоционал ҳолатининг идентификацияси, унинг психологик ҳолати ва миллий ўзига хос характер хусусиятларини ифодалагани учун ҳам бу соҳага бўлган қизиқиш ортиб бормоқда¹. Дунё ва рус тилшунослигида паралингвистика соҳасида амалга оширилган қатор тадқиқотлар мавжуд. Бу йўналишдаги изланишлар қанча кўп бўлмасин, улар соҳага оид барча муаммоларни ўзида қамраб ололмайди. Бу каби тадқиқот объектига турлича ёндашувлар тилшуносликда хилма-хил янги аспектларнинг пайдо бўлишига туртки бўлади. Фанда бир система доирасидаги масалаларни бошқа бир системага оид муаммолар билан боғлаб тадқиқ этиш тадқиқот объектининг янги қиррасини очиш учун хизмат қилади. Ўзбек тилшунослигининг илк даврдан то ҳозирги кунга қадар олиб борилаётган ишлар лисоний бирликларнинг ички ўзаро муносабати асосида ўрганилди. Бир бирликнинг бошқа бирлик билан муносабати ёки уларнинг коррелятив қатори қиёслаш, солиштириш парадигмаси билан ўрганилди. Мулоқот жараёнида турли воситалар орқали ўзаро ахборот алмашиналади. Бу воситалар коммуникация жараёнининг мукамал ва тўлиқ бўлиши учун хизмат қилади. Шунинг учун ҳам илмий адабиётларда лисоний ва нолисоний воситалар, лингвистик ва экстралингвистик бирликлар, ахборот узатишга хизмат қилувчи бадий деталлар каби терминлар қўлланади. Бундай воситалар алоқа-аралашув жараёнида сўзлашувчилар томонидан қўлланади ва ахборот ифодалашда ҳар бир система элементи ўзига хос ифода юкини олади. Ифода юки семиотик структурадан иборат бирлик сифатида услубий-функционал, прагма-когнитив, поэтик-стилистик хусусиятларга эга бўлади.

Мулоқот воситалари ёки ифода шакллари оид масалалар юзасидан илмий адабиётларда турлича қарашлар бор. Алоқа-аралашув жараёни ёки мулоқот системаси ифода шакли ва воситаларининг турли-туманлиги билан мураккаб структурани ташкил қилади. Шунинг учун ҳам бу масалалар ечими тадқиқот объектини ажратиш, ифода воситаси ва шакллари тўғри номлаш ҳамда улар бажарадиган вазифаларга эътибор қаратиш, уларни гуруҳларга ажратиш каби функцияларни бажариш билан ҳал қилинади. Мазкур масалаларни ўрганувчи соҳа коммуникатив тилшунослик деб юритилади. Дунё

¹Николаева Т.М. Паралингвистика //лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – С. 367.

тилшунослигида матн лингвистикаси соҳасига оид дастлабки қарашлар ўтган асрнинг сўнги чорагидан бошлаб шаклланган бўлиб, коммуникатив тилшунослик ҳам матн тилшунослиги билан узвий алоқадорликда иш кўради.

Адабиетлар

1. Николаева Т.М. Паралингвистика //лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – С. 367.
2. Stepanov GV Typology of languages of states and situations in countries of romance speech. Ch. 1.M.: Nauka, 1976.S. 22.
3. Olimov, S. S., & Mamurova, D. I. (2021). Graphic Information Processing Technology and its Importance. *European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630)*, 10, 1-4.
4. Islomovna M. F. et al. DESIGNING THE METHODOICAL SYSTEM OF THE TEACHING PROCESS OF COMPUTER GRAPHICS FOR THE SPECIALTY OF ENGINEER-BUILDER //Journal of Contemporary Issues in Business & Government. – 2021. – Т. 27. – №. 4

